

AHOLINI IJTIMOYIY HIMOYA QILISH TAMOYILLARI

Eshquvvatova Muxlisa Avaz qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti
Iqtisodiyot fakulteti, Iqtisodiyot yo'nalishi magistratura 1-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10675308>

Annotatsiya. Taqdim etilgan maqolada "Aholini ijtimoiy himoya qilish tamoyillari" mavzusida ijtimoiy himoyasi so'zining ma'nosi, ijtimoiy ta'minot tizimi va ijtimoiy himoya, ijtimoiy xizmatlar, aholini ijtimoiy himoya qilish tamoyillari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinish, xuquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy chora tadbirlar, ish bilan bandlik, kasb tanlash, o'qish va bilim olish; daromadlarning kafolatlanish, ijtimoiy siyosat darajasi, ijtimoiy ta'minot tizimi, pensiya sug'urtasi, tibbiy sug'urta, shaxsiy sug'urta.

PRINCIPLES OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION

Abstract. The presented article on the topic "Principles of social protection of the population" talks about the meaning of the word social protection, the social security system and the principles of social protection, social services, social protection of the population.

Keywords: Social and material protection of the population, legal, economic, social measures, employment, career choice, study and education; income guarantee, level of social policy, social security system, pension insurance, medical insurance, personal insurance.

ПРИНЦИПЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ

Аннотация. В представленной статье рассматривается значение слова социальная защита, система социального обеспечения и принципы социальной защиты, социального обслуживания и социальной защиты населения по теме «Принципы социальной защиты населения».

Ключевые слова: Социальная и материальная защита населения, правовые, экономические, социальные меры, занятость, выбор профессии, учеба и образование; гарантия дохода, уровень социальной политики, система социального обеспечения, пенсионное страхование, медицинское страхование, личное страхование.

Ijtimoiy himoya -keng ma'noda mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishini ta'minlaydigan va jamiyatda qaror topgan xuquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy chora tadbirlar majmui; tor ma'noda-davlat va jamiyatning yoshi, salomatligi holati, ijtimoiy ahvoli, tirikchilik vositalari bilan yetarli ta'minlanmagani tufayli yordamga, ko'makka muhtoj fuqarolar to'g'risidagi g'amxo'rliqi. Uning asosiy maqsadi aholi farovonligining to'xtovsiz yaxshilanishini ta'minlash, aholi qatlamlarining ta'lim, madaniyat, kasb malakasi, daromadlari jihatidan keskin tafovutlariga barham berish, jamiyat tomonidan insonga munosib hayot darajasini va inson taraqqiyotini ta'minlashga yordam berishdan iborat.

Ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlari: erkin ijtimoiy iqtisodiy faoliyat ko'rsatishni ta'minlash; ish bilan bandlik, kasb tanlash, o'qish va bilim olish; daromadlarning kafolatlanishi; har bir fuqaroning o'z iqtisodiy faoliyatida daromadga ega bo'lishi; iste'molchilar himoyasi, iste'molchilar jamiyatlari; tovarlar va xizmatlar sifati, iste'mol kafolatini ta'minlash; aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish; ijtimoiy ta'minot tizimi va aholining muhtoj, kam ta'minlangan

qismlariga pensiyalar, nafaqalar, turli xil imtiyozlar berish. Turli mamlakatlarda aholini ijtimoiy himoya tizimi mamlakatning iqtisodiy taraqqiyot darajasi, demokratik taraqqiyot va uning aholi manfaatiga muvofikligi, ijtimoiy siyosat darajasi, ijtimoiy ta'minot tizimi kabi omillarga bog'liq holda amal qiladi. O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi 20-asrning 20-yillaridan boshlab shakllana boshladi. 90-yillarga kelib, bozor iqtisodiyotiga o'tish asosida amaldagi islohotlarga mos ravishda yangidan shakllandi. Ayniqsa, milliylik, o'zlikni anglash, e'tiqod va an'analarning tiklanishi ijtimoiy himoya tizimiga muhim yangilik bo'lib qo'shildi. O'zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish iqtisodiy islohotlar dasturidagi uzluksiz ustuvor yo'nalishlardan biriga, ya'ni islohotlarning hamma bosqichlarida ustuvor hisoblanadigan va-zifalar qatoriga kiradi.

Mamlakatda ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti barpo qilishda davlat tomonidan kuchli ijtimoiy himoya-siyosati olib borilmoqda. Kuchli ijtimoiy siyosat O'zbekistonning o'z istiqbol va taraqqiyot yo'lining yetakchi tamoyillaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakatimizda ham bu borada keng qamrovli islohotlar amalga oshirilyapti. Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimida ilg'or xalqaro standartlarga asoslangan mutlaqo yangi boshqaruv tizimini joriy etish maqsadida Ijtimoiy himoya milliy agentligi tashkil etildi. Davlat tomonidan fuqarolarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish ko'lami va turlarini kengaytirish, tizim samaradorligi va manzilliligini oshirish orqali aholining ko'makka muhtoj qatlami ijtimoiylashuvini ta'minlash, aholining ijtimoiy sug'urta mexanizmlari bilan qamrab olinishini kengaytirish masalalarini hal etish Agentlikning ustuvor vazifasi etib belgilandi.

Ko'pgina ijtimoiy himoya tizimlari quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

- pensiya sug'urtasi (keksalik, nogironlik, boquvchisini yo'qotish);
- tibbiy sug'urta;
- ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish;
- ishsizlik sug'urtasi.

Davlat ijtimoiy himoyasiga bo'lgan ehtiyoj bir qator omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, bu zamonaviy bozor iqtisodiyotini tashkil etishning o'ziga xos xususiyati bo'lib, uning a'zolarining katta qismi xodimlardir. Shuning uchun, sanoatdan oldingi agrar iqtisodiyotdan farqli o'laroq, uyushgan asosda vaqtincha yoki uzoq muddatli nogironlik. Bozor mehnat taqsimoti va jamiyatda kasbiy ixtisoslashuv ishchilarning yashash manbalarini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

Ikkinchidan, zamonaviy oilaning a'zolarining kamligi tufayli ijtimoiy xavflardan himoya qilishning norasmiy instituti bo'lib xizmat qila olmasligi. Uchinchidan, kommunal, jamoat yoki xayriya tashkilotlari tomonidan qoniqarli ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning mumkin emasligi.

Albatta, joylarda faoliyat yuritayotgan bunday muassasalarning mavjudligini ijtimoiy himoyaning asosiy turi emas, balki qo'shimcha deb hisoblash mumkin. To'rtinchidan, ixtiyoriy shaxsiy sug'urta orqali ijtimoiy xavflarni kamaytirish aksariyat fuqarolar uchun imkonsizdir, chunki bunday sug'urta juda yuqori sug'urta mukofotlarini talab qiladi. Ixtiyoriy shaxsiy sug'urtadan farqli o'laroq, majburiy (davlat) ijtimoiy sug'urta turli darajadagi daromadli aholining ko'p qismini qamrab oladi. Beshinchidan, zamonaviy iqtisodiyotda ishsizlik va inflyatsiya kabi har doim ham xususiy dasturlarda qoplanmaydigan risklarni sug'urtalash nihoyatda muhim. Shu sababli, davlat ijtimoiy dasturlari tsiklik tebranishlarga bardosh bera oladigan yagona dastur bo'lishi mumkin.

Davlat ijtimoiy himoyasiga bo'lgan ehtiyojni belgilovchi oxirgi omil shuki, majburiy xavf sug'urtasining yo'qligi sug'urta hodisasi yuz berganda jamiyat ijtimoiy yordam ko'rsatishga majbur bo'lgan sug'urtalanmagan shaxslar mavjud bo'lganda muqarrar ravishda yuzaga keladigan iqtisodiy xarajatlarga olib keladi.

Aholini ijtimoiy himoya qilish tamoyillari

Milliy ijtimoiy himoya tizimlari mamlakatlarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllantirildi. Biroq, rivojlanish yo'llari va tashkiliy xususiyatlari, xizmatlar sifati va hajmi, shuningdek, moliyalashtirish usullaridagi farqlarga qaramasdan, barcha ijtimoiy himoya tizimlari umumiy tamoyillar asosida ishlaydi.

Ijtimoiy sug'urta tamoyili. Ushbu printsipga ko'ra, ko'rsatiladigan xizmatlarni moliyalashtirish sug'urta hodisasi sodir bo'lganda, hajmi sug'urta mukofotlari miqdoridan kelib chiqqan holda ijtimoiy to'lovlarni oladigan sug'urta birlashmasi a'zolarining badallari hisobidan amalga oshiriladi (ekvivalentlik printsipi). Ish haqining ma'lum bir qismini ijtimoiy sug'urta jamg'armasiga o'tkazish orqali sug'urtalanganlar daromadlarini yo'qotgan taqdirda, uning miqdori sug'urta badallarini to'lash sharti bilan moliyaviy kompensatsiya olish huquqiga ega. ularning oldingi ish haqi.

Ijtimoiy ta'minot printsipi. Sug'urta tamoyilidan farqli o'laroq, ijtimoiy ta'minot printsipi doirasida ijtimoiy xizmatlar va to'lovlar boshqa asoslarda (masalan, davlat xizmatchilari va urush qurbonlarini ta'minlash) amalga oshiriladi va byudjetga soliq tushumlari hisobidan moliyalashtiriladi. Shu tamoyildan kelib chiqib, davlat ijtimoiy siyosati dasturlari, o'rta va oliy ta'lim tizimi moliyalashtiriladi. Agar Germaniyada ijtimoiy ta'minot printsipi birinchi navbatda davlat tomonidan olingan zararni qoplash printsipi sifatida qaralsa, boshqa Evropa mamlakatlarida bu tamoyil ko'proq printsipdir. Odamlarning ayrim guruhlariga nisbatan davlatning emas, balki jamiyatning barcha a'zolarining hamjihatlikda ishtirok etishi.

Ushbu tamoyil qo'llaniladigan ijtimoiy xizmatlar va to'lovlarni oluvchilar, qoida tariqasida, ilgari hech qanday badal to'lamagan, lekin ular davlatga ko'rsatgan maxsus xizmatlari (masalan, davlat xizmatchilari) tufayli buni amalga oshirish huquqini ta'minlagan. Albatta, byudjet mablag'lari hisobidan moliyalashtirish iqtisodiyotning samaradorligi va byudjetning holatiga bevosita bog'liq bo'lib, davlat moliyasining ortiqcha yuklanishiga va boshqa salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin, ammo bu tamoyilni qo'llash zarurat tug'ilgan hollarda zarur. Sug'urta tamoyilidan foydalanish mumkin bo'lmagan bunday risklarga nisbatan kafolatlar berish mumkin emas. Yagona asosiy ijtimoiy xizmatlarga ega bo'lgan ijtimoiy himoya tizimlarida ijtimoiy ta'minot printsipi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, ular davlatning barcha fuqarolariga taqdim etiladi.

Yordam berish printsipi. Bu tamoyilga ko'ra, ijtimoiy nafaqa va xizmatlarga muhtoj har bir shaxs o'zi uchun zarur bo'lgan miqdorda ijtimoiy nafaqa va xizmatlarni oluvchining qiyin vaziyatdan mustaqil ravishda chiqib ketishi imkoni bo'lmagan taqdirda olishi mumkin. Ijtimoiy ta'minot printsipi kabi, bu tamoyil ijtimoiy ehtiyojlarni soliqqa tortishdan moliyalashtirishni ta'minlaydi. Farovonlikka asoslangan ijtimoiy dasturlarning o'ziga xos xususiyati (masalan, ijtimoiy yordam) benefitsiarning mablag'larini sinab ko'rish zaruratidir. Ijtimoiy yordamning elementlari bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy himoya tizimining ajralmas qismidir, chunki

faqat ijtimoiy sug'urta va ijtimoiy ta'minot tamoyillari yordamida barcha mumkin bo'lgan sug'urta risklarini hisobga olish va ko'p qirrali va keng qamrovli tizimni qurish mumkin emas. aholini ijtimoiy himoya qilish. Ushbu tamoyilga asoslangan ijtimoiy himoyani tashkil etishning nomukammalligi vositalarni sinovdan o'tkazish zarurati va natijada zarur ijtimoiy xizmatlar hajmining aniqligi yo'qligi bilan bog'liq.

Ijtimoiy birdamlik printsiplari aholining turli ijtimoiy-iqtisodiy va demografik guruhlarini o'rtasida mablag'larni qayta taqsimlash bilan bog'liq ijtimoiy himoyaning barcha ishtirokchilarining o'zaro yordamini ta'minlaydi. Ushbu printsiplarning uchta komponentini ajratib ko'rsatish mumkin. Birinchisi, ijtimoiy birdamlikni bir xil sug'urta mukofotlari bilan turli risklarni birlashtirish sifatida ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy hamjihatlikning ikkinchi komponenti uni vaqtlararo (zamonlararo) qayta taqsimlash modeli sifatida ko'rib chiqish bilan bog'liq.

Boshqacha qilib aytganda, biz mehnatga layoqatli yoshlardan olingan daromadlarni ijtimoiy himoya tizimidagi nogiron keksa ishtirokchilarga qayta taqsimlash uchun zarur bo'lgan avlod shartnomasi deb ataladigan narsa haqida bormoqda. Printsiplarning uchinchi elementi uni shaxslararo (shaxslararo) qayta taqsimlashning asosi sifatida tushunishni o'z ichiga oladi. Bunda daromadlarni qayta taqsimlash amalga oshiriladi: a) ijtimoiy himoya tizimi ishtirokchilarining eng boy va kambag'al guruhlarini o'rtasida, b) to'g'ridan-to'g'ri sug'urtalangan shaxslar o'rtasida c) sug'urtalangan va sug'urta qilinmagan ishtirokchilar o'rtasida.

Ijtimoiy himoya davlatimiz tomonidan yuritilayotgan ijtimoiy siyosatning ham muhim va ustuvor yo'nalishlaridan bo'lganligi sababli, uning huquqiy asoslari ushbu ustuvorlikka to'la mos bo'lishi zamon talabidir. Yurtimizda ro'y berayotgan bugungi muhim siyosiy jarayonlarda xalqimiz bu borada yuksalishga asos bo'ladigan yangi-yangi reja va dasturlarni kutayotganiga shubha yo'q.

Tabiiyki, xalqimizning ana shunday intilishi va orzu-niyatlarini ro'yobga chiqarish, har bir insonning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini himoya etish, kafolatli daromad manbai, tibbiy xizmat va uy-joy, sifatli ta'lim bilan ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish va ehtiyojmand aholini ijtimoiy muhofaza qilish borasidagi islohotlar yanada takomillashadi. Shuningdek, yurtimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'tarishga mustahkam poydevor bo'ladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni "O'zbekiston Respublikasi aholisini himoya qilish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" (Toshkent.sh. 2022 yil 25 iyul, PF-175-son)
2. Internet ma'lumotlari